

Kvartals- rapport

4. kvartal 2023

Tema:
Få lysglimt

Innhold

1 Innledning	3
2 Konjunktorene	4
3 Kostnadsbildet	6
4 Det internasjonale bildet	10

Foto: Hans Fredrik Asbjørnsen

1. Innledning

Årets siste kvartal ble avsluttet med en noe overraskende renteheving fra Norges Bank. Dette forsterker effektene som ble beskrevet i forrige kvartalsrapport om at bremsen er på i norsk økonomi. Mye tyder på at rentetoppen nå er nådd, men det er alltid usikkerhet knyttet til utviklingen videre og hva som vil prege økonomien i starten på 2024. Dersom konsumprisveksten avtar slik sentralbanken nå håper, er det grunn til å tro at det vil kunne komme rentekutt i siste halvdel av 2024. Dette vil i så fall kunne avhjelpe både private husholdninger og bedrifter i tiden som kommer.

Bedriftene i mat- og drikkenæringen har det siste året gitt tilbakemeldinger om en krevende markedsituasjon. Det har vært få lysglimt i 2023. Undersøkelser fra næringslivets økonomibarometer (NØB) viser at det fortsatt er flere av medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke som forventer en forverret markedsituasjon enn de som venter bedring. Dette kan blant annet skyldes at kostnadene på innsatsfaktorer, til energi og transport har stabilisert seg på et høyt nivå, selv om de ikke øker så mye som tidligere.

Den høye kostnadsveksten på blant annet mat og drikkevarer det siste året skyldes flere faktorer som for

eksempel høye energikostnader og økte importkostnader som forsterkes av en svak norsk kronekurs. Samlet sett har bedriftene blitt rammet av svært mange kostnadsøkninger over en lengre tidsperiode. Dette påvirker både lønnsomhet og konkurranseevne. Samtidig har mange av bedriftene blitt påvirket av svært ulike rammevilkår gjennom en tidvis stor prisforskjell på strøm i de ulike strømsoneene. Disse effektene er krevende for bedriftene å håndtere ettersom mange av produsentene konkurrerer om de samme kundene.

Fortsatt peker én av tre bedrifter på lite forutsigbare rammebetingelser som en stor utfordring for nye investeringer, mens tre av fem bedrifter betrakter økte innkjøpspriser som en stor utfordring for ekspansjon og utvikling. Dette er bekymringsfullt, ikke minst i lys av de store investeringene hele verdikjeden for mat og drikke står overfor på vei mot mer bærekraftig matproduksjon.

Petter Haas Brubakk,
Administrerende direktør i NHO Mat og Drikke

DIGITAL VERSJON

[Her kan du lese den digitale versjonen av Kvartalsrapporten](#)

---

2. Konjunktorene

Fjerde og siste kvartal i 2023 bød på nok en renteheving fra Norges Bank og styringsrenten har nådd en foreløpig topp på 4,5 prosent. Konsumprisveksten har tiltatt noe siden den falt forholdsvis mye i tredje kvartal 2023. Kronekursen så en svekkelse i starten på fjerde kvartal, men styrket seg vesentlig etter rentehevingen mot slutten av kvartalet og 2023. Dette omtaler vi nærmere nedenfor og i de øvrige delene av kvartalsrapporten.

Det er klart og tydelig at bremsen er på i norsk økonomi, slik det også var i tredje kvartal. Effekten av de mange renteøkningene i 2023 har gradvis gitt utslag i markedet, og konsumentene tilpasser forbruket etter kostnadsnivået. Dette fører til lavere etterspørsel etter varer og tjenester og reduserer aktivitetsnivået i økonomien. Mange husholdninger har fått et vesentlig høyere kostnadsnivå det siste året på grunn av dyrtid og et stadig høyere rentenivå. I 2023 har Norges Bank hevet renten seks ganger. Totalt har den steget 1,75 prosent de siste 12 månedene. Effektene av økt styringsrente er mange. Norges Banks mål med de hyppige renteøkningene har nettopp vært å redusere aktivitetsnivået i økonomien slik at inflasjonen reduseres og på sikt kommer ned mot inflasjonsmålet på to prosent.

Et høyere rentenivå stimulerer til økt sparing og mindre konsum. Når renten på både lån og innskudd økes blir det både mer attraktivt for husholdningene å bruke deler av lønnen på sparing, men også nødvendig å bruke en større andel av reallønnen på å betjene for eksempel boliglån. Dette påvirker dermed etterspørselen etter produktene som bedriftene i mat- og drikkenæringen produserer. Effektene av dette kan være mange for bedriftene, blant annet lavere salg og omsetning, redusert lønnsomhet og potensielt også lavere sysselsetting dersom etterspørselen bli vesentlig lavere over tid.

Medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke rapporterer kvartalsvis både om hvordan de anser markedssituasjonen og utsiktene for de kommende seks månedene. Dette gir et øyeblikksbilde på hvordan deler av næringen opplever situasjonen, dersom man ser bort fra naturlige sesongvariasjoner. Tallene i figur 1 viser at bedriftenes

opplevelse av markedssituasjonen har vært relativt stabil gjennom 2023, uten de helt store endringene. Det er derimot verdt å presisere at nivået ligger lavt historisk sett, med nettotall rundt 0 prosent. Dette vil si at det er minst like mange som oppfatter markedssituasjonen som dårlig som de som opplever den som god.

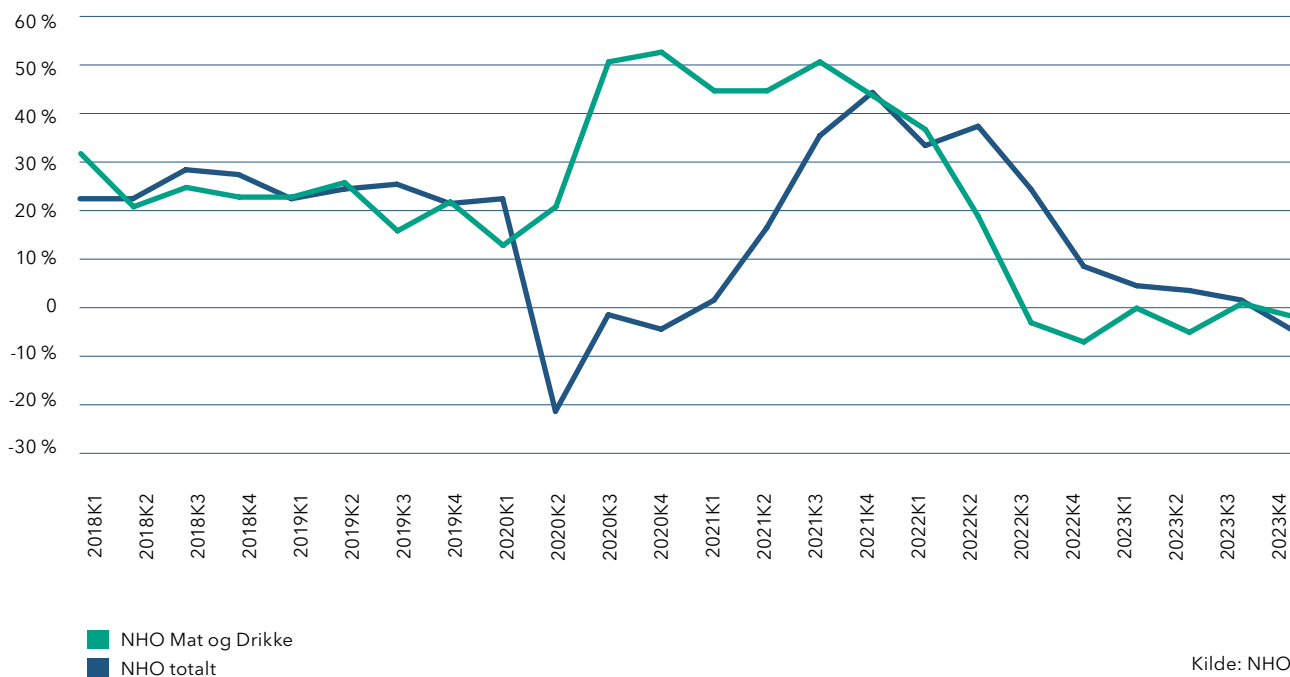
Når det gjelder markedssutsiktene (figur 2) har utviklingen vært positiv i 2023 med en spesielt stor forbedring i fjerde kvartal. Her viser nettotallene (de som svarer bedring minus de som svarer forverring) nå -4 prosent. Dette er en vesentlig bedring sammenlignet med de andre kvartalene i 2023, hvor tilsvarende tall har vært mellom -21 og -39 prosent. Til tross for denne forbedringen er det fortsatt flere bedrifter som venter en forverret markedssituasjon enn de som venter en bedret situasjon. Dette er viktig å ha med når totalbildet skal vurderes. Årsakene til at noen flere bedrifter ser litt lysere på framtiden kan være mange. En grunn kan være at rentetoppen mest sannsynlig er nådd og at det er håp om lysere tider i 2024.

Det er fortsatt en viss pessimisme å spore hos bedriftene, og det er ingen tvil om at det er mange utfordringer for flere av produsentene i næringen. Alt fra høye innkjøpspriser til mangel på kompetent arbeidskraft og høye energikostnader opptar bedriftene. Noen av disse utfordringene er nærmere illustrert i figur 3. Her kommer det tydelig fram at økte innkjøpspriser både er og har vært en stor utfordring de siste to årene. Økte innkjøpspriser har vært en gjennomgående tendens som følge av flere faktorer, blant annet:

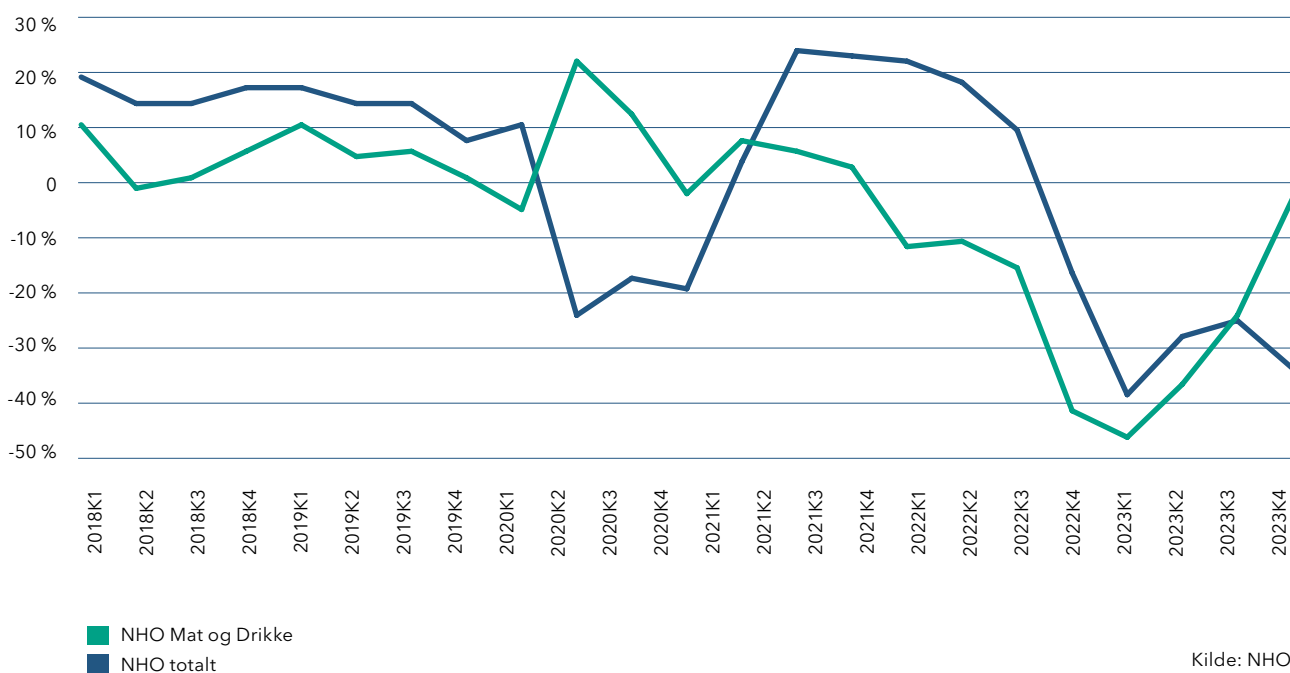
- Knapphet på råvarer
- Svak norsk kronekurs
- Høye transportkostnader
- Høye drivstoffkostnader

Alle disse elementene er med på å gjøre innkjøpsprisene høyere og dermed øke det totale kostnadsnivået til produsentene. Lite forutsigbare rammebetingelser er fortsatt en stor utfordring for mange av bedriftene som er medlem i NHO Mat og Drikke.

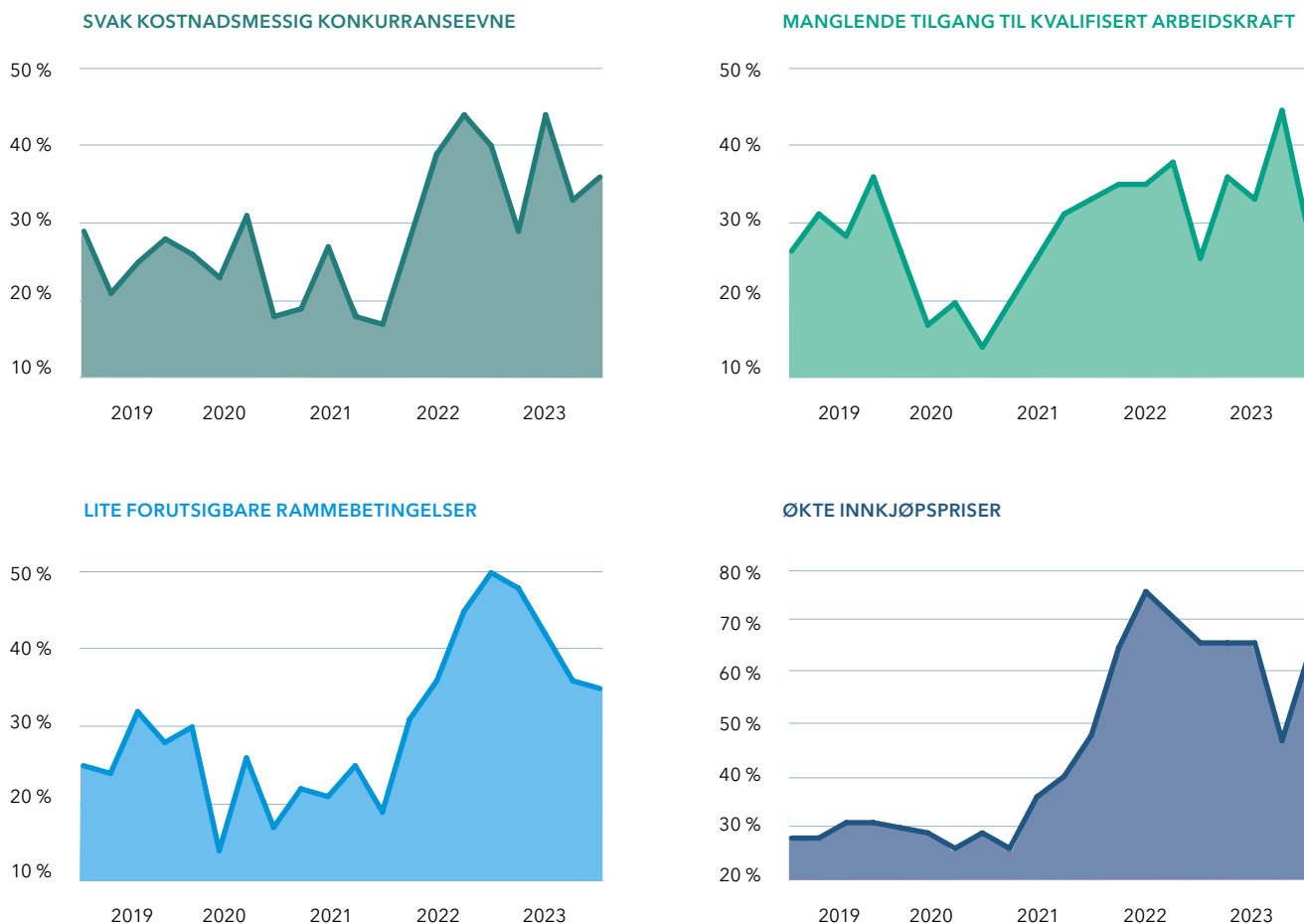
Figur 1: Markedssituasjon medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, nettotall.

Figur 2: Markedsutsikter medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, nettotall.

Figur 3: Hindringer for nye investeringer

Tall fra Næringslivets Økonomibarometer. Hvert kvartal blir medlemsbedrifter spurt i hvilken grad de ulike kategoriene er til hinder for ekspansjon/nye investering i bedriftene. Grafene viser utviklingen til de som har svart "stor utfordring".

Kilde: NHO

3. Kostnadsbildet

I fjerde kvartal 2023 ble kostnadsnivået for bedriftene preget av mange av de samme utfordringene som resten av året. Effektene av en høyere styringsrente, som ble drøftet i forrige del, har vært gjennomgående for hele året. Disse effektene blir naturligvis forsterket nå som nivået på renten er såpass mye høyere enn ved inngangen på året. Kronekursen har også holdt seg forholdsvis svak gjennom store deler av året og det siste kvartalet, selv om den har

styrket seg noe mot slutten av 2023. Konsekvensene av dette kommer vi tilbake til i neste delkapittel. Kombinasjonen av et generelt høyt kostnadsnivå knyttet til råvarer, import og andre innsatsfaktorer, sammen med en tidvis svært ulik strømpris i de ulike prisområdene har gjort det krevende å konkurrere i hjemmemarkedet for mange bedrifter.

Høye matvarepriser har preget nyhetsbildet store deler av 2023, også i årets siste kvartal. Det er gjerne økt oppmerksomhet knyttet til prisutviklingen inn mot høytider som jul. Inflasjonen har falt en del (figur 4) fra de høye nivåene rundt sommeren og det er tydelig at Norges Banks rentehevinger begynner å virke i økonomien. Totalindeksen for kjerneinflasjonen økte med 5,5 prosent fra desember 2022 til desember 2023, mens tilsvarende tall for mat og alkoholfrie drikkevarer viste en vekst på 8,9 prosent. Bedriftenes høye kostnadsnivå vil over tid normalt gjen-speiles til dels gjennom konsumprisindeksen som måler utviklingen i priser og tjenester over tid. Det er imidlertid viktig å presisere at det er dagligvarekjedene som setter prisen ut til konsumentene, og dermed de som avgjør hva du og jeg må betale i butikken. Årsakene til den høye konsumprisveksten på mat og alkoholfrie drikkevarer er mange og til dels komplekse. Faktaarket om [matpriser](#) sier mer om noen av årsakene til dette.

Det økte kostnadsnivået til bedriftene og økningene i totalindeksen for konsumprisene skyldes blant annet at både tjenester, importerte varer og norske varer har økt i pris det seneste året. I figur 5 vises vekstbidragene til 12-måneders endringen i KPI for de ulike kategoriene i 2023. Året startet med en vekst fra januar 2022 til januar 2023 på 7,0 prosent, men falt gradvis gjennom året til 4,8 prosent i desember. Både tjenester og importerte varer har jevnt over bidratt med mellom 2 - 2,7 prosent til tolv månedersveksten gjennom året. Som følge av en svært høy prisvekst på energivarer (strøm og drivstoff) i 2022 og starten på 2023 ble prisveksten løftet opp det første halvåret av 2023. Andre halvdel av året var preget av noe lavere energipriser sammenlignet med tilsvarende periode i 2022, som bidro til at prisveksten avtok noe mot slutten av året.

Figur 6 viser nivået på styringsrenten, som nå har nådd 4,5 prosent. Dette er det høyeste nivået siden finanskrisen i 2008. I figuren vises også Norges Banks forventede rentebane i årene som kommer. Her ventes det ett rentekutt mot slutten av 2024 før renten gradvis forventes å justeres ned mot et nivå på rundt 3 prosent i 2026. Utviklingen i styringsrenten er alltid noe usikker og avhenger mye av den videre utviklingen i norsk økonomi. Dersom kostnadsveksten holder seg på et høyt nivå eller den norske kronekursen ser en videre svekkelse kan prisveksten holde seg oppe. Dette vil i ytterste konsekvens føre til en enda høyere rente. I motsatt ende kan renten bli satt ned tidligere enn ventet dersom prisveksten avtar raskere enn forventet. Til tross for

Begrepsforklaringer

Inflasjon måles gjerne ved hjelp av **konsumprisindeksen (KPI)**, som beskriver utviklingen i konsumpriser for varer og tjenester etterspurt av private husholdninger bosatt i Norge.

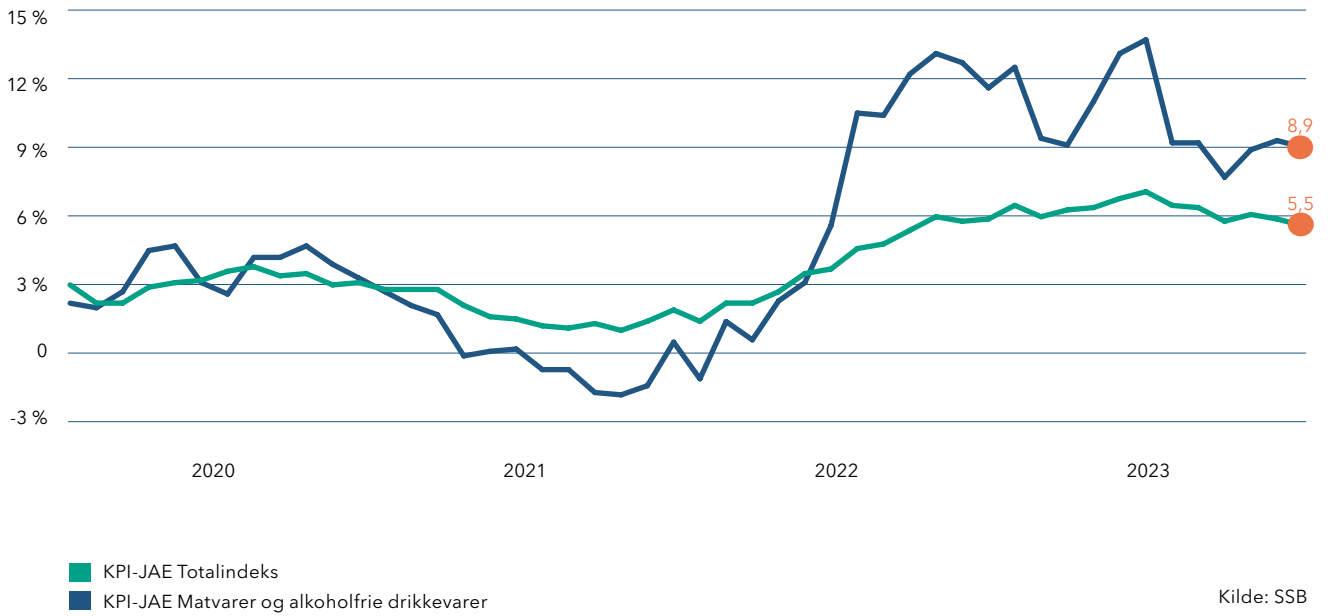
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) kan brukes som et mål på underliggende utvikling i konsumprisene, eller underliggende inflasjon, og er også kjent som kjerneinflasjon.

Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) beskriver utviklingen i konsumpriser for varer og tjenester etterspurt av private husholdninger (også turister) innenfor det økonomiske området til et land. HKPI er beregnet etter harmoniserte standarder og kan derfor benyttes til å sammenlikne prisutvikling i europeiske land.

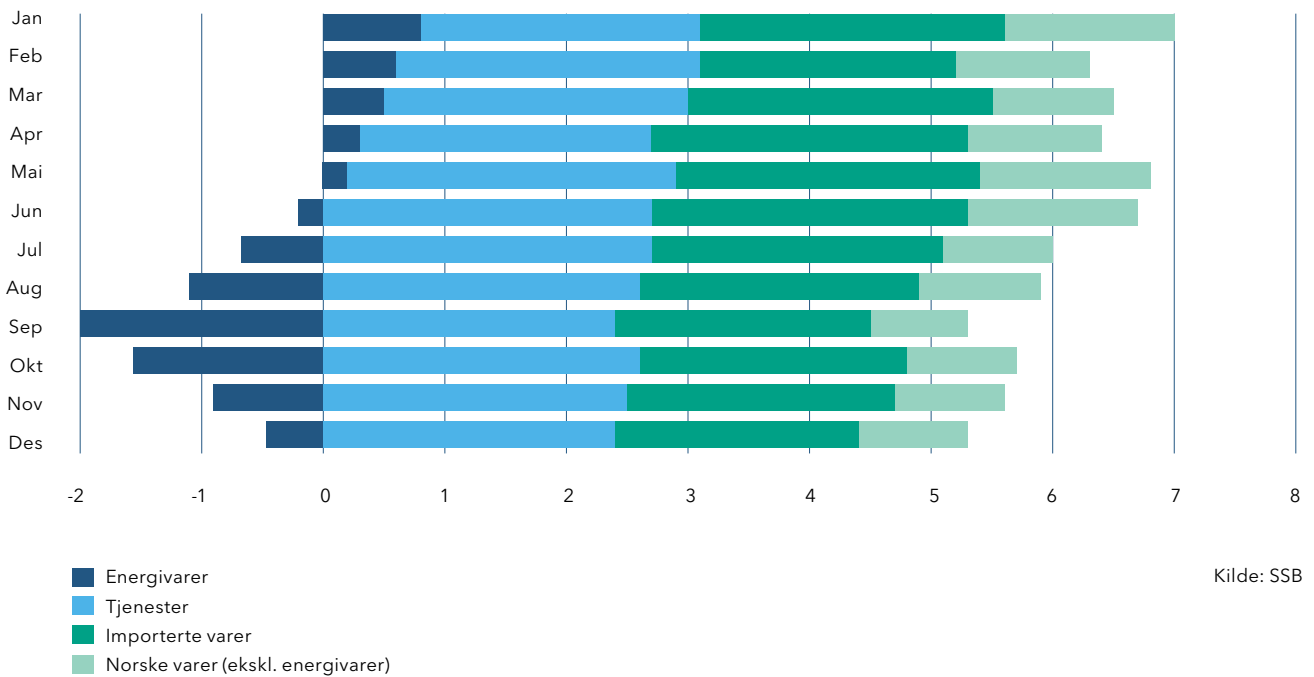
Kilde: SSB

noe lavere energipriser siste halvdel av 2023 har spesielt strømprisen vært en utfordring for mange bedrifter i lang tid. På toppen av de høye strømprisene har det også oppstått en konkurransevridende effekt gjennom en til tider svært ulik spotpris på strøm i de ulike strømsone. Dette har ført til at enkelte bedrifter i bestemte regioner/geografiske områder må betale vesentlig mer for strøm enn like bedrifter i andre deler av landet. Slike forhold påvirker konkurransen mellom forholdsvis like bedrifter som i utgangspunktet konkurrerer i det samme markedet om de samme kundene. En slik konkurransevridning fører dermed til at norske mat- og drikkeprodusenter står overfor ulike rammevilkår i en allerede krevende tid preget av både usikkerhet og økt kostnadsnivå. Figur 7 viser de gjennomsnittlige spotprisene på strøm for de ulike prisområdene. Fra å ha tilnærmet lik strømpris i 2018-2020 har forskjellene blitt svært store de siste tre årene.

Figur 4: Konsumprisindeks justert for avgifter og energi. 12-måneders endring.

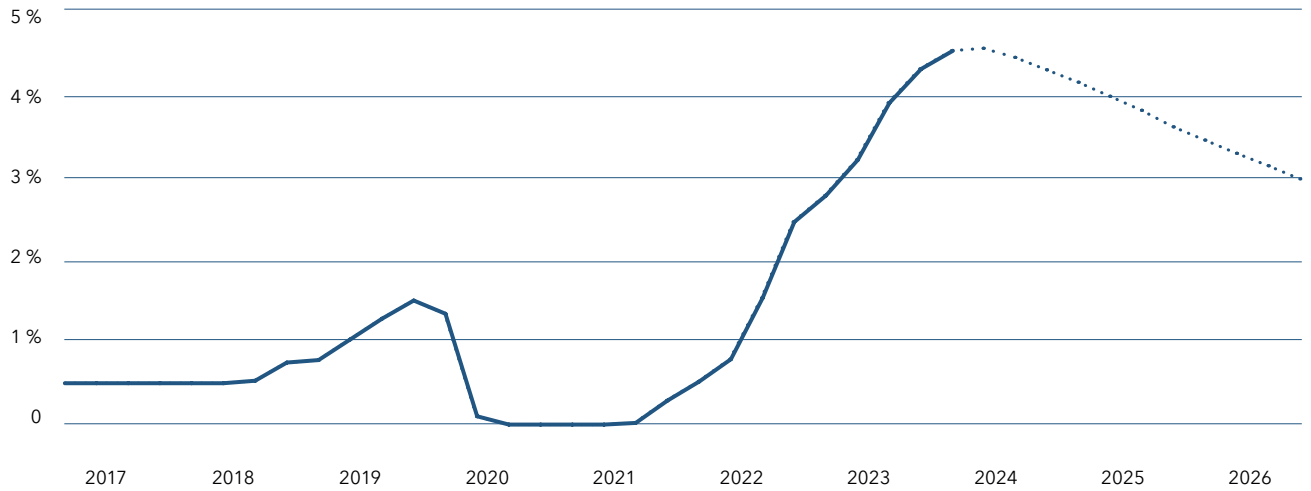

Figur 5: Vekstbidrag til 12-måneders endringen i KPI for 2023 i prosent.

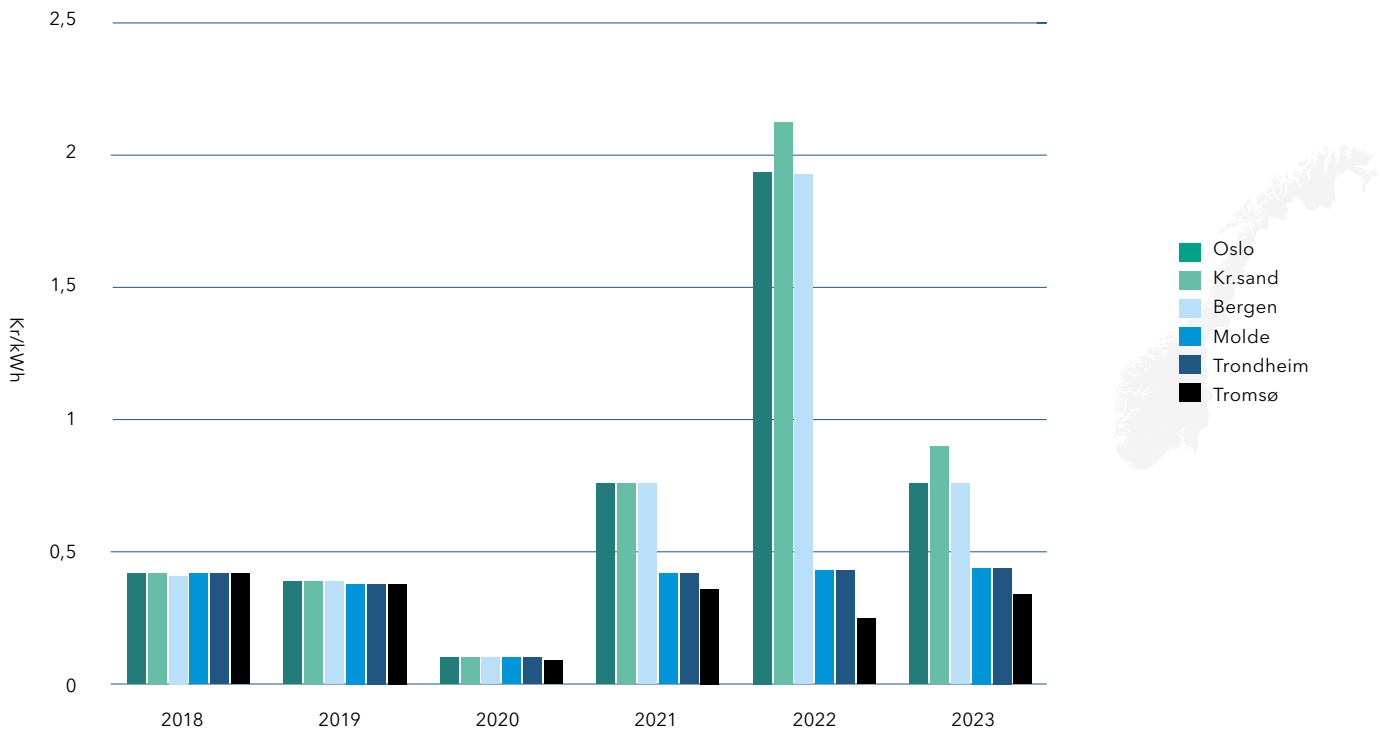

Figur 6: Styringsrente med rentebane.

Kilde: Norges Bank

Figur 7: Gjennomsnittlige spotpriser på strøm for ulike prisområder.

Spotpris eksklusiv mva og uten strømstøtte. Dette betyr at prisen illustrerer spotprisene i markedet før mva legges til.

Kilde: SSB/Nordpool

---

4. Det internasjonale bildet

Også utenfor Norges grenser har høy inflasjon vært en utfordring det siste året. Mange vestlige land har vært preget av økte konsumpriser, høye energipriser og et stigende kostnadsnivå. Sentralbankene i andre land har i likhet med Norges Bank, måttet heve rentene for å hindre prisveksten å vokse ytterligere og i verste fall feste seg på et høyt nivå. Et høyt rentenivå blant Norges viktigste handelspartnere påvirker også norsk økonomi på flere ulike måter. Når rentene øker utenfor Norges grenser blir det mer attraktivt å investere i utlandet, noe som kan påvirke investeringer og lønnsomhet her hjemme. En stor rentedifferanse mellom Norge og USA vil blant annet kunne påvirke valutakursen og bidra til å svekke den norske kronen.

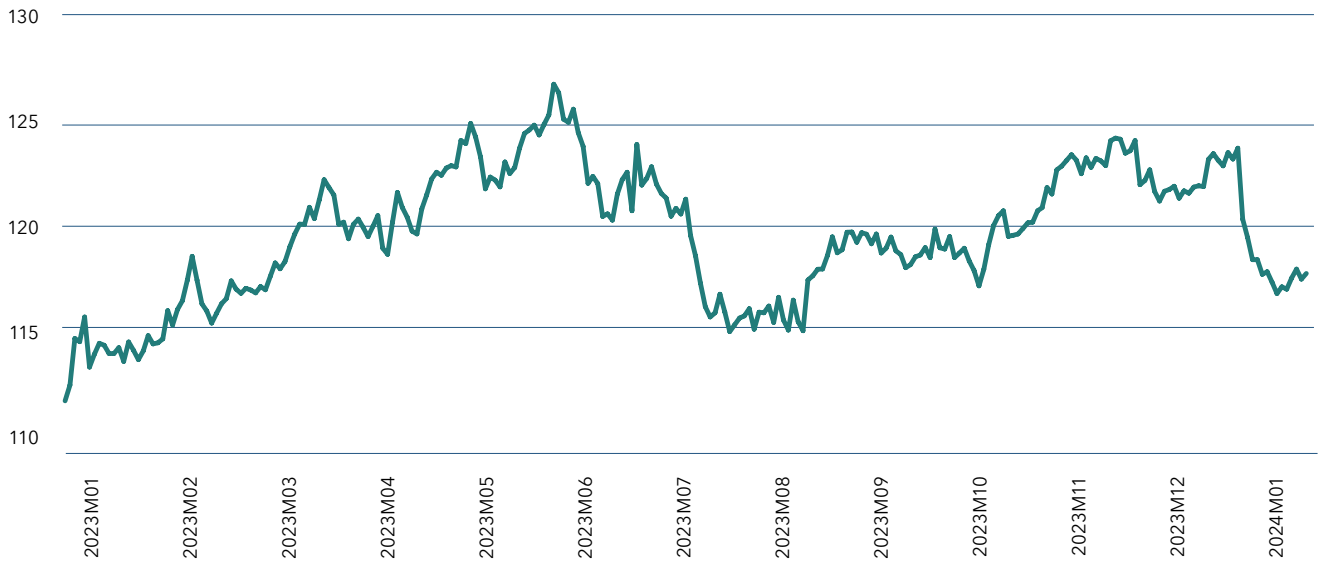
I figur 8 vises utviklingen i nettopp kronekursen, illustrert ved den importveide kursindeksen I44. Grafen viser utviklingen de siste tolv månedene. Valutakursen påvirkes av mange ulike faktorer og svinger daglig opp og ned avhengig av hva som skjer i markedet og økonomien. Etter en lengre tid med svært svak kronekurs fikk den norske kronen ett oppsving mot slutten av året. Tilnærmet umiddelbart etter Norges Banks siste renteheving styrket kronen seg før årsskiftet (illustrert ved fallende kurve i figur 8). Dersom kronen skulle fortsette å styrke seg utover starten på 2024 vil dette kunne bidra til noe lavere importpriser og potensielt bidra til å redusere kostnadsnivået til bedriftene som er avhengige av importerte innsatsfaktorer.

Som vist i figur 5 i forrige del sto importerte varer for en stor del av bidraget til veksten i KPI gjennom 2023. Den importerte prisveksten merkes for både husholdninger og bedrifter. Dersom den importerte prisveksten fortsetter å utgjøre en stor del av den totale prisveksten, vil dette også kunne påvirke tempoet som renten reduseres med her hjemme. En svak kronekurs er gunstig for eksport ettersom dette øker verdien i norske kroner av det som eksporteres, men for mat- og drikkenæringen er dette mindre gunstig ettersom de aller fleste bedrifter produserer mesteparten av sine produkter til hjemmemarkedet. Dette kommer tydelig fram i en spørreundersøkelse fra november 2023

hvor medlemsbedrifter i NHO Mat og Drikke ble spurt om svak kronekurs er en fordel eller ulempe for deres bedrift. Her svarte omtrent syv av ti bedrifter at dette var en ulempe, mens kun én av ti anså dette som en fordel.

Tallene for tredje kvartal 2023 viser at grensehandel og utviklingen i handlebeløp og antall dagsturer ligger på omtrent samme nivå som andre kvartal. Det ble totalt handlet for 2,3 milliarder kroner og nordmenn reiste på 1,3 millioner dagsturer i tredje kvartal. Dette betyr at det samlet sett har blitt handlet for nesten 7 milliarder kroner over grensen og gjennomført 3,6 millioner dagsturer for å handle i de ni første månedene av 2023. Dette viser at til tross for et noe lavere nivå enn før pandemien er grensehandel fortsatt en konkurrent for norsk dagligvare, norske produsenter og norsk næringsliv. Figur 10 viser fordelingen av hvilke varer som havner i handlekurven til nordmenn som grensehandler, og det er tydelig at høyt avgiftsbelagte varer i Norge utgjør en stor andel av varekurven.

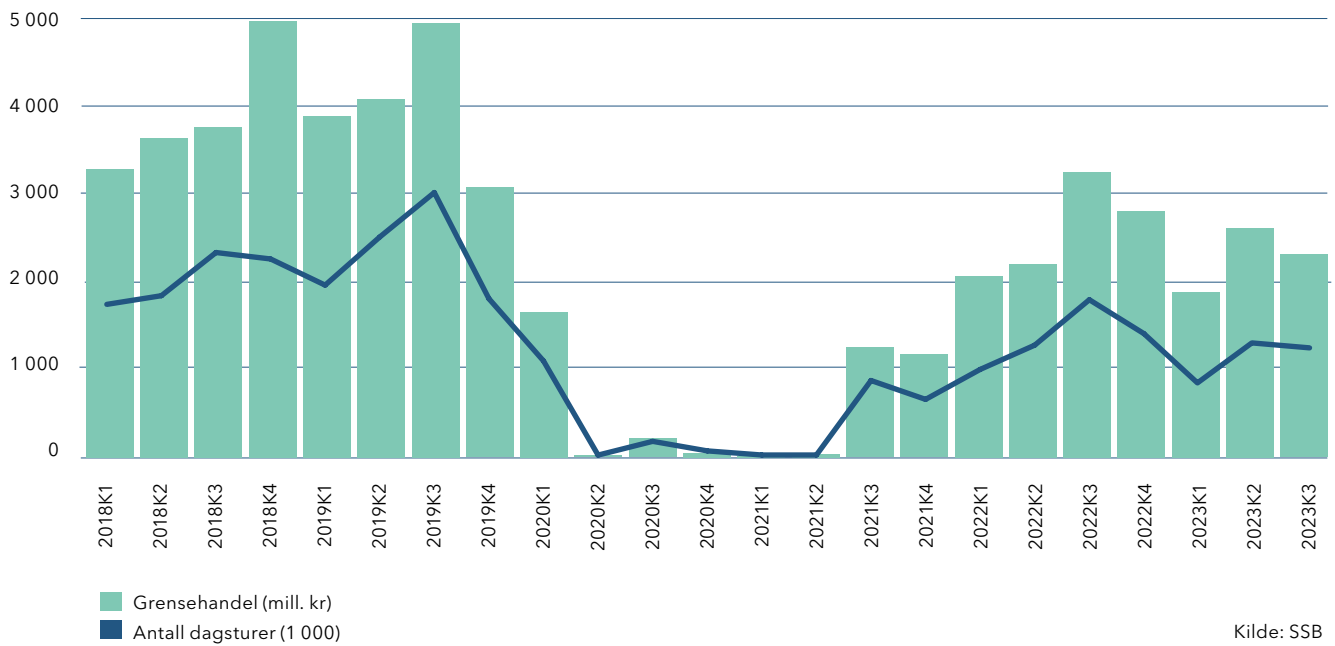
Figur 8: Importveid kursindeks (I44)*.

*Importveid kursindeks (I44) måler den norske kronen mot 44 av Norges viktigste handelspartnere. En stigende kurve viser en svakere krone.

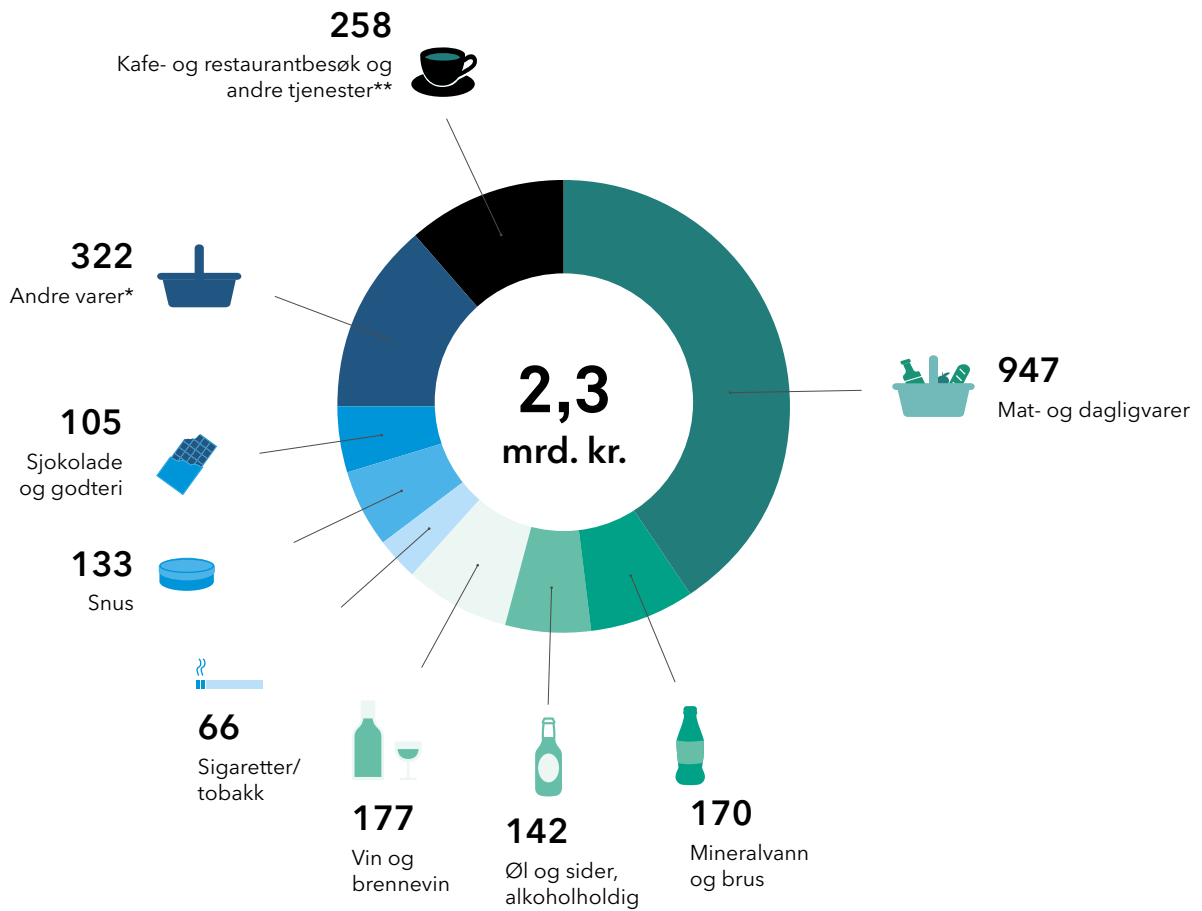
Kilde: Norges Bank

Figur 9: Grensehandel (mill. kr og antall dagsturer) per kvartal.

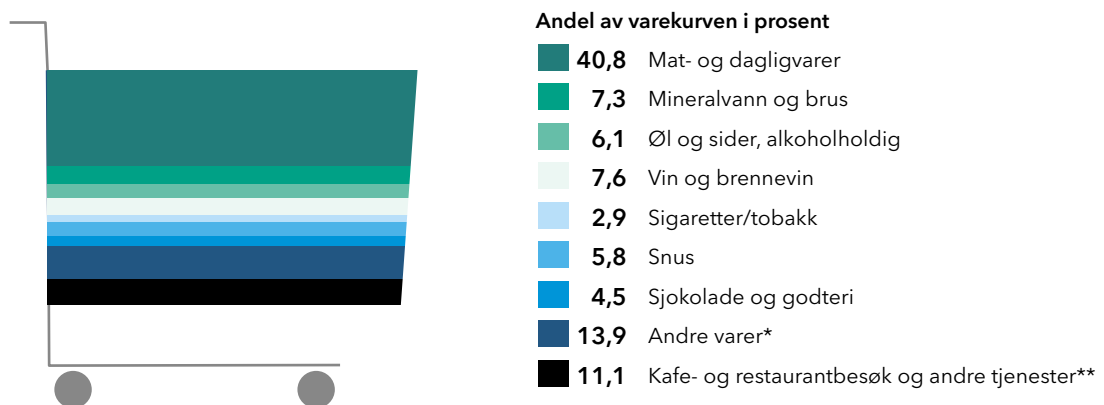

Kilde: SSB

Figur 10a: Grensehandel fordelt på varekategorier, 3. kvartal 2023. Handelbeløp i mill. kr.

Figur 10b: Grensehandel fordelt på varekategorier i varekurven, 3. kvartal 2023.

* Andre varer omfatter klær og sko, kosmetikk, hygiene- og apotekvarer, drivstoff og ikke spesifiserte varer.

** Kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester: Med andre tjenester menes ulike servicetilbud som for eksempel en frisørtime, en tannlege time, reparasjon eller service på bil.

Kilde: SSB

